

DAVLAT IJTIMOY DASTURLARINI MOLİYALASHTIRISHNI
TAKOMILLASHTIRISH

Almardonova Feruza Fazliddin qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank Moliya Akademiyasi
Mustaqil izlanuvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23312952>

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirishning nazariy, uslubiy va amaliy jihatlarini tadqiq etiladi. Davlat budjeti mablag'larini ijtimoiy sohalar o'rtasida samarali taqsimlash, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini manzilli qo'llab-quvvatlash, ta'lim, sog'liqni saqlash, bandlik va ijtimoiy ta'minot dasturlarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Tadqiqot doirasida O'zbekistonda ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishning amaldagi mexanizmlari, budjet xarajatlarining tarkibiy yo'nalishlari, moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi hamda natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tizimini rivojlantirish imkoniyatlari o'rganiladi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan foydalanish, raqamli monitoring va moliyaviy nazorat vositalarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Maqolada davlat ijtimoiy xarajatlarining natijadorligini oshirish, moliyalashtirish jarayonlarining shaffofligini ta'minlash va ijtimoiy dasturlarning uzoq muddatli barqarorligini mustahkamlashning ustuvor yo'nalishlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: davlat ijtimoiy dasturlari, davlat budjeti, ijtimoiy xarajatlar, moliyalashtirish mexanizmlari, budjet samaradorligi, ijtimoiy himoya, natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish, davlat-xususiy sheriklik, moliyaviy barqarorlik.

Abstract. This article examines the theoretical, methodological, and practical aspects of improving the system for financing state social programs. Particular attention is paid to the efficient allocation of state budget funds across social sectors, targeted support for vulnerable segments of the population, and strengthening the financial sustainability of programs in education, healthcare, employment, and social security. The study analyzes current mechanisms for financing social programs in Uzbekistan, the composition of budget expenditures, the efficiency of financial resource utilization, and opportunities for developing a results-oriented budgeting system. Furthermore, based on international experience, the article formulates scientific and practical proposals for diversifying funding sources for social programs, utilizing public-private partnership mechanisms, and enhancing digital monitoring and financial control tools. The article substantiates priority directions for increasing the effectiveness of state social expenditures, ensuring transparency in financing processes, and strengthening the long-term sustainability of social programs.

Keywords: state social programs, state budget, social expenditures, financing mechanisms, budget efficiency, social protection, results-oriented budgeting, public-private partnership, financial stability.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan globallashuv jarayonlari, demografik o'zgarishlar, iqtisodiy beqarorlik xavflari hamda aholining ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyojining ortib borishi sharoitida davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biriga aylanmoqda. Davlatning ijtimoiy siyosati aholi turmush darajasini oshirish, kambag'allikni qisqartirish, ijtimoiy tengsizlikni yumshatish, inson kapitalini rivojlantirish hamda jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yo'naltirilgan muhim iqtisodiy mexanizm hisoblanadi. Mazkur vazifalarning samarali amalga oshirilishi davlat moliyaviy resurslarini oqilona shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanish jarayonlarining natijadorligiga bevosita bog'liqdir.

Zamonaviy davlat moliyasini boshqarish amaliyotida ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish faqat budget mablag'larini ajratish bilan cheklanib qolmay, balki ushbu mablag'larning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini baholash, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, xarajatlarning manzilliligini oshirish hamda davlat moliyaviy nazoratini kuchaytirishni ham nazarda tutadi. Ayniqsa, budget resurslarining cheklanganligi sharoitida ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish hajmi bilan ularning amaliy natijalari o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu jihatdan, ijtimoiy xarajatlarni rejalashtirishda an'anaviy xarajatga asoslangan yondashuvlardan natijaga yo'naltirilgan budgetlashtirish tamoyillariga bosqichma-bosqich o'tish, moliyaviy resurslarni aniq ijtimoiy ko'rsatkichlar asosida taqsimlash hamda dasturlar ijrosining samaradorligini muntazam monitoring qilish zarurati kuchaymoqda.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar jarayonida aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish, sifatli ta'lim va tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, bandlikni rag'batlantirish hamda ehtiyojmand oilalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash masalalari davlat siyosatining muhim yo'nalishlari sifatida qaralmoqda. Ijtimoiy yo'naltirilgan davlat siyosatini amalga oshirishda budget xarajatlarining tarkibi va ustuvor yo'nalishlarini takomillashtirish, hududlar o'rtasida moliyaviy resurslarni adolatli taqsimlash va mahalliy budgetlarning ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishdagi imkoniyatlarini kengaytirish alohida ahamiyatga ega.

Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish tizimining samaradorligi, avvalo, budget mablag'larining maqsadli sarflanishi, ijtimoiy yordamning haqiqiy ehtiyojmand qatlamlarga yetib borishi hamda ijtimoiy xizmatlar sifati va qamrovining oshishi bilan belgilanadi. Bunda davlat budgeti, davlat maqsadli jamg'armalari, xalqaro moliya institutlarining moliyaviy ko'magi va ijtimoiy sheriklik mexanizmlaridan o'zaro uyg'un holda foydalanish moliyalashtirish tizimining barqarorligini mustahkamlash uchun muhim shart-sharoit yaratadi. Shu bilan birga, moliyalashtirish manbalarining ko'payishi ularning hisobdorligi, shaffofligi va natijadorligini baholashga qo'yiladigan talablarni ham kuchaytiradi.

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilning birinchi yarim yilligida Davlat budgeti xarajatlari 173,3 trln so'mni tashkil etgan bo'lib, shundan 86,2 trln so'm ijtimoiy sohalarini moliyalashtirishga yo'naltirilgan. Ushbu ko'rsatkich jami budget xarajatlarining qariyb 49,7 foiziga teng bo'lib, mamlakatda ijtimoiy

yo'naltirilgan budget siyosati ustuvor ahamiyat kasb etayotganini ko'rsatadi. Shuningdek, 2026-yil uchun qabul qilingan Davlat budjeti to'g'risidagi qonunga muvofiq, konsolidatsiyalashgan budget xarajatlari 567,7 trln so'm miqdorida prognoz qilingan. Bu esa davlat moliyaviy resurslarining katta hajmda safarbar etilishi sharoitida ijtimoiy dasturlarning moliyaviy samaradorligini oshirish masalasini yanada dolzarblashtiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 1-iyundagi PF-82-sonli Farmoni bilan aholiga sifatli ijtimoiy xizmat va yordam ko'rsatish tizimini takomillashtirish, ijtimoiy himoya sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirish hamda moliyaviy resurslardan maqsadli foydalanishning institutsional asoslarini mustahkamlash bo'yicha muhim vazifalar belgilangan.

Mazkur islohotlar doirasida Ijtimoiy himoya milliy agentligi faoliyatining tashkil etilishi, ijtimoiy xizmatlarni mahalla darajasida rivojlantirish va ijtimoiy yordam ko'rsatish jarayonlarini raqamlashtirish moliyalashtirish tizimini yangi bosqichga olib chiqish uchun zarur tashkiliy-huquqiy sharoitlarni shakllantirdi.

Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirishda ilg'or xalqaro tajribalarni milliy iqtisodiyotning institutsional va moliyaviy imkoniyatlariga moslashtirish ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Rivojlangan mamlakatlarda qo'llaniladigan o'rta muddatli budget rejalashtirish, dasturiy budjetlashtirish, ijtimoiy xarajatlarning natijadorligini baholash, davlat va nodavlat tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlik hamda raqamli moliyaviy monitoring mexanizmlari O'zbekiston sharoitida takomillashtirilishi mumkin bo'lgan istiqbolli yo'nalishlar sifatida qaraladi. Bunda xalqaro tajribani to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish emas, balki mamlakatning budget imkoniyatlari, aholi tarkibi, hududiy xususiyatlari va ijtimoiy siyosat ustuvorliklaridan kelib chiqib moslashtirish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar sharhi: Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishni takomillashtirish masalalari iqtisodiyot nazariyasi, davlat moliyasi, budget siyosati, ijtimoiy himoya va davlat xarajatlari samaradorligi yo'nalishlarida faol tadqiq etib kelinmoqda. Mazkur yo'nalishdagi ilmiy izlanishlarda davlatning ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni tartibga solishdagi roli, budget resurslarini samarali taqsimlash, ijtimoiy dasturlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash hamda davlat xarajatlarining ijtimoiy natijadorligini baholash masalalari muhim o'rin egallaydi. Xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishga doir turli nazariy yondashuvlar shakllangan bo'lib, ularning umumiy jihati ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish bilan moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zarurati bilan izohlanadi.

Davlat moliyasi nazariyasining yirik namoyandalaridan biri Richard Musgrave (1959) o'zining *The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy* nomli ilmiy asarida davlat moliyasining resurslarni taqsimlash, daromadlarni qayta taqsimlash va iqtisodiy barqarorlashtirish funksiyalarini nazariy jihatdan asoslab bergan. Olimning yondashuviga ko'ra, davlat xarajatlari nafaqat jamoat ehtiyojlarini qondirish, balki iqtisodiy imkoniyatlar va daromadlar taqsimotida yuzaga keladigan nomutanosibliklarni yumshatishning muhim vositasi hisoblanadi. Mazkur nazariy qarashlardan kelib chiqib, davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish aholining turli qatlamlari o'rtasida iqtisodiy imkoniyatlarni muvozanatlashtirish, ijtimoiy farovonlikni oshirish hamda bozor mexanizmlari orqali yetarli darajada ta'minlanmaydigan ijtimoiy xizmatlarni

rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Joseph Stiglitz va Jay Rosengard (2015) Economics of the Public Sector asarida davlat sektorining iqtisodiyotdagi ishtiroki, davlat dasturlarini shakllantirish, soliqqa tortish va davlat xarajatlarining samaradorligini baholash masalalarini keng yoritgan. Mualliflar davlat moliyasini boshqarishda iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy adolat tamoyillarini o'zaro bog'liq holda ko'rib chiqadilar. Ularning nazariy yondashuvi ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishda resurslarning cheklanganligini hisobga olish, davlat aralashuvining iqtisodiy asoslarini aniqlash va budget xarajatlaridan olinadigan ijtimoiy manfaatlarni baholash uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Xususan, ijtimoiy yordam, ta'lim va sog'liqni saqlash dasturlariga yo'naltirilgan xarajatlar samaradorligini baholashda nafaqat ajratilgan mablag'lar hajmi, balki ularning aholining farovonligi va iqtisodiy imkoniyatlariga ta'sirini ham o'rganish zarur.

Jahon bankining (World Bank, 2025) State of Social Protection Report 2025: The 2-Billion-Person Challenge nomli tadqiqotida ijtimoiy himoya tizimlarini moliyalashtirish, ijtimoiy yordam qamrovini kengaytirish va moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish masalalari xalqaro miqyosda tahlil qilingan. Hisobotda rivojlanayotgan mamlakatlarda ijtimoiy himoya dasturlarining qamrovi kengayib borayotganiga qaramay, aholining katta qismi yetarli darajada ijtimoiy himoya bilan ta'minlanmayotgani qayd etilgan. Tadqiqot natijalarida moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish, mavjud mablag'larni samarali yo'naltirish hamda iqtisodiy inqirozlarga moslasha oladigan ijtimoiy himoya mexanizmlarini shakllantirish zarurati asoslangan. Mazkur xulosalar ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish tizimida barqaror moliyaviy manbalarni shakllantirish va ijtimoiy yordamning manzilliligini oshirish muhimligini ko'rsatadi.

O'zbekistonda davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishning amaldagi holati va institutsional xususiyatlari xalqaro tashkilotlar hamda mahalliy mutaxassislar ishtirokida amalga oshirilgan tadqiqotlarda ham yoritilgan. Jumladan, Jasmina Papa, Hamidulla Hamdamov, Anna Sukhova, Marina Novikova, Kakhramon Yusupov va Umid Aliev (2020) muallifligidagi, Xalqaro mehnat tashkiloti, UNICEF va Jahon banki hamkorligida tayyorlangan An Assessment of the Social Protection System in Uzbekistan tadqiqotida mamlakat ijtimoiy himoya tizimining tashkiliy tuzilishi, mavjud dasturlarning samaradorligi, moliyaviy barqarorligi va aholining ehtiyojlariga mosligi kompleks tahlil qilingan. Tadqiqotda ijtimoiy himoya tizimining kuchli va zaif tomonlari aniqlanib, uning qamrovi, samaradorligi va moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqilgan. Mualliflarning ilmiy qarashlari ijtimoiy himoya dasturlarini moliyalashtirishda tizimli yondashuvdan foydalanish, dasturlar o'rtasidagi muvofiqlikni kuchaytirish va davlat moliyaviy resurslarini samarali boshqarish zaruratini asoslash imkonini beradi.

Jahon bankining (2022) Uzbekistan Public Expenditure Review: Better Value for Money in Human Capital and Water Infrastructure nomli tadqiqotida O'zbekiston davlat xarajatlarining samaradorligi, xususan, ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya yo'nalishlariga ajratilayotgan mablag'larning amaliy natijalari tahlil qilingan. Hisobotning ijtimoiy himoyaga bag'ishlangan qismi Marina Novikova va Lidiia Tkachenko tomonidan tayyorlangan bo'lib, unda ijtimoiy himoya dasturlari bilan bog'liq asosiy muammolar va ularni takomillashtirish yo'nalishlari ko'rib

chiqilgan. Tadqiqotning muhim jihati davlat xarajatlari samaradorligini faqat moliyaviy ko'rsatkichlar asosida emas, balki ko'rsatilayotgan xizmatlarning sifati va erishilgan ijtimoiy natijalar orqali baholashga urg'u berilganidir. Ushbu yondashuv davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishda natijadorlik indikatorlarini shakllantirish, xarajatlarni ustuvor yo'nalishlarga qayta taqsimlash hamda budget mablag'laridan foydalanish ustidan samarali nazorat o'rnatish zarurligini ko'rsatadi.

UNICEF (2024) tomonidan e'lon qilingan Situation Analysis of Children and Adolescents in Uzbekistan tadqiqotida O'zbekistonda bolalar va o'smirlarning ijtimoiy-iqtisodiy holati, ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlari, ijtimoiy himoya tizimining qamrovi hamda davlat moliyaviy resurslarini boshqarishdagi mavjud muammolar o'rganilgan. Tadqiqotda aholining ehtiyojmand guruhlari qo'llab-quvvatlash, bolalarga yo'naltirilgan budget xarajatlarini samarali rejalashtirish va ijtimoiy xizmatlardan foydalanishdagi hududiy tafovutlarni kamaytirish masalalari muhim yo'nalishlar sifatida belgilangan. Mazkur tadqiqot natijalari ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirishda demografik omillar, oilalarning daromad darajasi va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarini inobatga olish zarurligini asoslaydi.

Tadqiqot metodologiyasi: Mazkur tadqiqotda davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirishning nazariy-uslubiy asoslarini o'rganish, budget mablag'laridan foydalanish samaradorligini baholash hamda moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash maqsadida kompleks ilmiy yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, ilmiy abstraksiyalash, induksiya va deduksiya, qiyosiy tahlil, statistik guruhlash, iqtisodiy-statistik tahlil hamda umumlashtirish usullari qo'llanildi. Ushbu metodlar davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishning tashkiliy-iqtisodiy xususiyatlarini aniqlash, moliyaviy resurslarni taqsimlash jarayonidagi mavjud muammolarni baholash va ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-amaliy yondashuvlarni shakllantirish imkonini berdi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Milliy statistika qo'mitasi, Ijtimoiy himoya milliy agentligi, shuningdek, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi va Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining rasmiy hisobotlari hamda ilmiy-uslubiy materiallari tashkil etdi. Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishning 2021–2025-yillardagi dinamikasini o'rganishda budget xarajatlarining tarkibi, ijtimoiy sohalarga ajratilgan mablag'lar hajmi, xarajatlarning o'sish sur'atlari va ularning jami budget xarajatlaridagi ulushi asosiy tahliliy ko'rsatkichlar sifatida belgilandi. Qiyosiy tahlil usuli orqali ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishning milliy amaliyoti va ilg'or xorijiy yondashuvlar o'rtasidagi umumiy hamda farqli jihatlar o'rganildi.

Tadqiqotda davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish samaradorligini baholashda moliyaviy va ijtimoiy natijadorlik ko'rsatkichlarini o'zaro bog'liq holda tahlil qilishga alohida e'tibor qaratildi. Jumladan, budget mablag'larining o'zlashtirilish darajasi, ijtimoiy yordamning manzilliligi, aholining ijtimoiy xizmatlar bilan qamrovi hamda moliyalashtirish xarajatlarining yakuniy ijtimoiy natijalarga ta'siri asosiy baholash mezonlari sifatida tanlandi. Shuningdek, tarkibiy tahlil yordamida ijtimoiy xarajatlarning davlat budgetidagi ulushi, dinamik tahlil orqali

moliyalashtirish hajmidagi oʻzgarishlar, tizimli yondashuv asosida esa davlat moliyaviy boshqaruvi va ijtimoiy dasturlar oʻrtasidagi institutsional bogʻliqliklar tadqiq etildi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirishda natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish, moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish va raqamli monitoring mexanizmlarini rivojlantirish tamoyillariga asoslanildi. Ushbu metodologik yondashuv davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolarni tizimlashtirish, budjet mablagʻlaridan foydalanish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini aniqlash hamda Oʻzbekiston sharoitida ijtimoiy dasturlarni barqaror moliyalashtirishga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishning samaradorligini oshirish mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni taʼminlash, aholi farovonligini yuksaltirish, kambagʻallikni qisqartirish hamda inson kapitalini rivojlantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Oʻzbekistonda soʻnggi yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish hajmi izchil kengayib, budjet resurslarini taʼlim, sogʻliqni saqlash, ijtimoiy himoya, bandlik va aholining uy-joy sharoitlarini yaxshilash kabi ustuvor yoʻnalishlarga safarbar etish amaliyoti rivojlanmoqda. Biroq davlat ijtimoiy xarajatlari hajmining ortishi ularning natijadorligi mutanosib ravishda oshganligini anglatmaydi.

Shu sababli mazkur tadqiqotda ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish koʻrsatkichlari nafaqat miqdoriy oʻsish, balki xarajatlar tarkibi, budjetdagi ulushi, moliyaviy rejalarning bajarilishi va aholini ijtimoiy qoʻllab-quvvatlash natijalari nuqtayi nazaridan tahlil qilindi.

Oʻzbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining 2021–2025-yillardagi Davlat budjeti ijrosi toʻgʻrisidagi rasmiy hisobotlari asosida oʻtkazilgan tahlil mamlakatda ijtimoiy xarajatlarning nominal hajmi sezilarli darajada kengayganligini koʻrsatadi. Xususan, davlat budjetidan ijtimoiy sohalarga yoʻnaltirilgan mablagʻlar oʻsishiga taʼlim va sogʻliqni saqlash xizmatlarini rivojlantirish, aholining ehtiyojmand qatlamlariga moddiy yordam koʻrsatish, pensiya tizimini moliyaviy qoʻllab-quvvatlash hamda ijtimoiy infratuzilmani takomillashtirishga qaratilgan davlat majburiyatlari taʼsir koʻrsatgan.

1-jadval.

Oʻzbekiston Respublikasi Davlat budjeti xarajatlari va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish dinamikasi, 2021–2025-yillar

Yillar	Davlat budjeti jami xarajatlari, trln soʻm	Ijtimoiy xarajatlar, trln soʻm	Ijtimoiy xarajatlarning ulushi, %
2021	188,26	92,01	48,9
2022	236,69	117,69	49,7
2023	281,10	137,25	48,8
2024	310,93	152,35	49,0
2025	383,93	180,43	47,0

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining 2021-yil, 2022-yil, 2023-yil, 2024-yil va 2025-yil budget xarajatlari ijrosi ma’lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblandi.

2021-yilda davlat budgetining jami xarajatlari 188,26 trln so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yilga kelib ushbu ko‘rsatkich 383,93 trln so‘mga yetgan. Mazkur davrda davlat budgeti xarajatlari ikki barobardan ko‘proqqa oshgan. Ijtimoiy xarajatlar esa 2021-yildagi 92,01 trln so‘mdan 2025-yilda 180,43 trln so‘mga yetib, qariyb 96,1 foizga ko‘paygan. Bu holat davlat budgeti siyosatida ijtimoiy yo‘nalishlarni moliyalashtirish muhim o‘rin egallab kelayotganini tasdiqlaydi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, 2022-yilda ijtimoiy xarajatlar hajmi avvalgi yilga nisbatan 27,9 foizga, 2023-yilda 16,6 foizga, 2024-yilda 11,0 foizga va 2025-yilda 18,4 foizga oshgan. Mazkur o‘zgarishlar ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishning o‘sish sur‘atlari yillar davomida bir xil bo‘lmaganligini ko‘rsatadi. Shuningdek, ijtimoiy xarajatlarning jami budget xarajatlardagi ulushi 2021-yilda 48,9 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yilda 47,0 foizgacha pasaygan. Bu esa jami davlat xarajatlarining ayrim boshqa yo‘nalishlari ijtimoiy xarajatlarga nisbatan tezroq o‘sganligidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, ijtimoiy xarajatlarning nominal o‘sishini baholashda inflyatsiya va aholining demografik o‘sishi ta’sirini hisobga olish zarur. Chunki budget mablag‘larining pul ifodasida ortishi ijtimoiy xizmatlarning real hajmi va sifatida xuddi shunday o‘sish yuz berganligini anglatmaydi. Shundan kelib chiqib, moliyalashtirish samaradorligini aniqlashda real xarajatlar, aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan mablag‘lar va xizmatlar qamrovi kabi qo‘shimcha indikatorlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishning tarkibiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy xarajatlar tarkibida ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalarining ulushi yuqori bo‘lib, mazkur yo‘nalishlarga ajratiladigan moliyaviy resurslar inson kapitalini rivojlantirishning muhim manbasi hisoblanadi. Shu bilan birga, pensiya ta’minoti, moddiy yordam, nafaqalar va bandlikni rag‘batlantirish dasturlari aholining ijtimoiy himoyasini ta’minlashda alohida ahamiyatga ega.

Ushbu yo‘nalishlarga ajratilgan mablag‘larning yillar bo‘yicha o‘zgarishini o‘rganish ijtimoiy siyosatning moliyaviy ustuvorliklarini aniqlash imkonini beradi.

2-jadval.

O‘zbekistonda davlat ijtimoiy xarajatlarining asosiy yo‘nalishlar bo‘yicha dinamikasi, 2021–2025-yillar (trln so‘m)

Moliyalashtirish yo‘nalishlari	2021	2022	2023	2024	2025
Ta’lim	39,64	50,27	61,22	71,24	84,15
Sog‘liqni saqlash	23,32	27,29	31,07	36,04	43,28
Nafaqalar, moddiy yordam va kompensatsiyalar	10,88	19,40	19,21	15,42	14,49
Pensiya jamg‘armasiga transfertlar	10,74	11,09	13,80	16,27	20,25
Madaniyat va sport	3,61	4,29	5,33	5,97	8,83
Aholi bandligini oshirish	0,80	0,71	1,71	1,25	1,11
Ijtimoiy xarajatlar jami	92,01	117,69	137,25	152,35	180,43

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining 2021–2023-yillardagi budjet xarajatlari ochiq ma’lumotlari hamda 2024 va 2025-yillardagi Davlat budjeti ijrosi hisobotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

2-jadvalda keltirilgan ma’lumotlar O‘zbekistonda ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishning asosiy qismi ta’lim va sog‘liqni saqlash sohaslariga yo‘naltirilganini ko‘rsatadi. Xususan, 2021-yilda ta’lim sohasini moliyalashtirish uchun 39,64 trln so‘m sarflangan bo‘lsa, 2025-yilda ushbu ko‘rsatkich 84,15 trln so‘mga yetgan. Besh yillik davrda ta’lim xarajatlari nominal jihatdan 2,1 barobardan ko‘proqqa oshgan. Bunday o‘sinh ta’lim xizmatlarini moliyalashtirishga davlat tomonidan katta e’tibor qaratilayotganini ko‘rsatadi. Biroq ajratilayotgan mablag‘larning amaliy samaradorligi ta’lim muassasalari infratuzilmasi, o‘quvchilarning ta’lim natijalari va pedagog kadrlar salohiyatidagi o‘zgarishlar asosida ham baholanishi lozim.

Sog‘liqni saqlash sohasida ham moliyalashtirish hajmining o‘shishi kuzatilgan. Jumladan, 2021-yilda ushbu sohaga 23,32 trln so‘m sarflangan bo‘lsa, 2025-yilda mazkur ko‘rsatkich 43,28 trln so‘mni tashkil etgan. Bu davr mobaynida sog‘liqni saqlash xarajatlari nominal hisobda qariyb 85,6 foizga oshgan. Mazkur moliyaviy resurslar tibbiyot muassasalari faoliyatini ta’minlash, tibbiy xizmatlar ko‘rsatish, tibbiyot xodimlari mehnatiga haq to‘lash, dori vositalari va zarur jihozlar bilan ta’minlash kabi yo‘nalishlarni moliyalashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, sog‘liqni saqlash xarajatlarining real natijadorligini tibbiy xizmatlar qamrovi, kasalliklarning oldini olish, aholining tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyati va xizmat sifati ko‘rsatkichlari bilan bog‘liq holda baholash zarur.

Ijtimoiy himoya xarajatlarining tarkibiy o‘zgarishi ham alohida e’tiborga loyiq. Nafaqalar, moddiy yordam va kompensatsiya to‘lovlari uchun sarflangan mablag‘lar 2022-yilda 19,40 trln so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yilda 14,49 trln so‘mgacha kamaygan. Ushbu o‘zgarish ijtimoiy yordam dasturlarining qamrovi, to‘lov miqdorlari, yordam oluvchilar tarkibi va manzillilik mezonlaridagi o‘zgarishlarni chuqur tahlil qilish zaruratini ko‘rsatadi. Bunda ajratilgan mablag‘larning qisqarishini bevosita moliyalashtirish samaradorligining oshishi sifatida baholash to‘g‘ri bo‘lmaydi. Chunki moliyaviy samaradorlik yordam oluvchilarning haqiqiy ehtiyojlari qanchalik qondirilgani va dasturlar orqali qanday ijtimoiy natijalarga erishilgani bilan belgilanadi.

Pensiya jamg‘armasiga davlat budjetidan yo‘naltirilgan transfertlar hajmi esa 2021-yildagi 10,74 trln so‘mdan 2025-yilda 20,25 trln so‘mga yetgan. Mazkur holat pensiya tizimini barqaror moliyalashtirishda davlat budjeti qo‘llab-quvvatlashining ahamiyati yuqori ekanligini ko‘rsatadi.

Pensiya ta’minotining uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini mustahkamlash uchun davlat transfertlariga bo‘lgan ehtiyojni prognozlashtirish, Pensiya jamg‘armasining o‘z daromad manbalarini kengaytirish hamda demografik o‘zgarishlarni hisobga oluvchi moliyaviy rejalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish samaradorligini baholashda ajratilgan mablag‘lar bilan amalda o‘zlashtirilgan resurslar o‘rtasidagi farq muhim tahliliy ko‘rsatkich sanaladi. Mazkur farq moliyalashtirish rejalarining bajarilish darajasini tavsiflaydi va ayrim yo‘nalishlarda mablag‘lardan foydalanish jarayonlarini yanada chuqur o‘rganish imkonini beradi.

Shu sababli 2025-yilda ijtimoiy yo‘nalishlar bo‘yicha rejalashtirilgan va amalda amalga oshirilgan xarajatlar taqqoslandi.

Ijtimoiy yordam dasturlarining amaliy qamrovi bo‘yicha 2025-yilgi budjet ijrosi hisobotida ham muhim ko‘rsatkichlar qayd etilgan. Jumladan, hisobot davrida 674 mingga yaqin kam ta‘minlangan oilaga jami 4 195 mlrd so‘m miqdorida bolalar nafaqasi va moddiy yordam to‘langan. Shundan 649 mingga yaqin oilaga 4 072,7 mlrd so‘mlik bolalar nafaqasi, 25 mingdan ortiq oilaga esa 122,3 mlrd so‘mlik moddiy yordam berilgan. Mazkur ko‘rsatkichlar ijtimoiy yordam tizimining amaliy qamrovini ifodalaydi. Biroq uning ijtimoiy samaradorligini to‘liq baholash uchun yordam oluvchi oilalarning daromadlari, kambag‘allikdan chiqish holatlari va qayta yordam olish ehtiyojini ham tahlil qilish zarur.

Pensiya ta‘minotini moliyalashtirish natijalari ham davlat ijtimoiy majburiyatlarining ko‘lamini ifodalaydi. Rasmiy ma‘lumotlarga ko‘ra, 2025-yilda budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasining pensiya va boshqa to‘lovlar bilan bog‘liq xarajatlari 76,70 trln so‘mni tashkil etgan. Ushbu xarajatlarni moliyalashtirishda davlat budjetidan 20,25 trln so‘m transfert ajratilgan. 2026-yil 1-yanvar holatiga pensiya oluvchilarning umumiy soni 4,28 mln nafarga yetgan. Mazkur ko‘rsatkichlar pensiya tizimining barqaror faoliyat yuritishi uchun davlat budjeti va ijtimoiy sug‘urta tushumlari o‘rtasidagi moliyaviy muvozanatni saqlash muhimligini ko‘rsatadi. Bunda Pensiya jamg‘armasining jami xarajatlarini davlat budjetining ijtimoiy xarajatlariga qayta qo‘shib hisoblash mumkin emas, chunki budjet transfertlari orqali takroriy hisob yuzaga keladi.

Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishni takomillashtirishning yana bir muhim yo‘nalishi natijaga yo‘naltirilgan budjetlashtirish amaliyotini rivojlantirishdan iborat. Iqtisodiyot va moliya vazirligining 2025-yil yakunlari bo‘yicha hisobotida 44 ta vazirlik va idoraning 152 ta rivojlanish dasturi uchun 162,3 trln so‘m budjet mablag‘lari bilan bog‘liq 715 ta maqsadli indikator tasdiqlangani qayd etilgan. Ulardan 256 tasi yakuniy natija, 459 tasi bevosita natija ko‘rsatkichlari sifatida belgilangan. Ushbu mexanizm budjet mablag‘larini muayyan dastur natijalari bilan bog‘lash yo‘lidagi muhim institutsional asos hisoblanadi. Biroq mazkur ko‘rsatkichlar barcha 715 ta indikator to‘liq bajarilganini anglatmaydi. Ularning haqiqiy ijrosini va moliyalashtirish samaradorligini dasturlar kesimida alohida baholash talab etiladi.

Shuningdek, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishda hududlarning iqtisodiy salohiyati, aholi soni, kambag‘allik darajasi, demografik tarkibi va ijtimoiy infratuzilmaga bo‘lgan ehtiyojlarini inobatga oluvchi tabaqalashtirilgan moliyalashtirish mexanizmini ishlab chiqish zarur. Bunday yondashuv moliyaviy resurslarni hududlar bo‘yicha taqsimlashda ijtimoiy ehtiyojlarning obyektiv ko‘rsatkichlaridan foydalanishga, mahalliy budjetlarning moliyaviy imkoniyatlarini to‘ldirishga va davlat ijtimoiy dasturlarining manzilliligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

2021–2025-yillar bo‘yicha amalga oshirilgan iqtisodiy-statistik tahlil O‘zbekistonda davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishning nominal hajmi sezilarli darajada kengayganligini, ta‘lim va sog‘liqni saqlash xarajatlari ijtimoiy moliyalashtirish tarkibida yetakchi o‘rin egallayotganligini hamda ijtimoiy himoya va pensiya ta‘minotining davlat budjeti uchun muhim moliyaviy majburiyat bo‘lib qolayotganligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, ayrim ijtimoiy dasturlar bo‘yicha moliyalashtirish rejalarining to‘liq bajarilmagani, xarajatlar tarkibidagi o‘zgarishlar va budjet

mablag'larining yakuniy ijtimoiy natijalarini baholashga bo'lgan ehtiyoj moliyalashtirish tizimini yanada takomillashtirish zarurligini asoslaydi. Mazkur tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishning istiqboldagi samaradorligini oshirishda natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish, hududiy ehtiyojlarga mos moliyaviy rejalashtirish, raqamli monitoring va davlat moliyaviy nazoratining o'zaro uyg'unlashgan mexanizmlarini rivojlantirish ustuvor ahamiyatga ega degan ilmiy xulosaga kelindi.

MUHOKAMA

Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish masalasi zamonaviy davlat moliyasini boshqarishning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'tkazilgan iqtisodiy-statistik tahlil natijalari O'zbekistonda ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish hajmi izchil kengayib borayotganini, biroq ajratilayotgan budjet mablag'larining yakuniy ijtimoiy natijalar bilan o'zaro bog'liqligini kuchaytirish zarurati saqlanib qolayotganini ko'rsatdi. Xususan, 2021–2025-yillarda davlat ijtimoiy xarajatlarining nominal hajmi qariyb ikki barobarga oshganligi mamlakatda ijtimoiy yo'naltirilgan budjet siyosati izchil amalga oshirilayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, moliyalashtirish ko'lamining kengayishi ijtimoiy dasturlarning natijadorligi, moliyaviy barqarorligi va aholining turmush sifatiga ta'sirini baholash masalalarini yanada dolzarblashtirmoqda.

Tadqiqot natijalarini davlat moliyasi nazariyasining asosiy yondashuvlari bilan taqqoslash shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishda iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy adolat tamoyillarining o'zaro muvozanatini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. R. Musgrave (1959) tomonidan ilgari surilgan davlat moliyasining qayta taqsimlash funksiyasi ijtimoiy xarajatlarning aholining turli daromad guruhlari o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni yumshatishdagi rolini asoslab beradi. J. Stiglitz va J. Rosengard (2015) tomonidan ishlab chiqilgan davlat sektori iqtisodiyotiga oid yondashuvlarda esa budjet xarajatlarining samaradorligini ijtimoiy manfaatlar bilan uyg'un holda baholash zarurligi ta'kidlanadi. Mazkur nazariy qarashlar O'zbekiston sharoitida ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish hajmini oshirish bilan bir qatorda, resurslarni aholining haqiqiy ehtiyojlari va dasturlarning ijtimoiy natijalariga muvofiq taqsimlash zarurligini asoslash imkonini beradi.

Ijtimoiy himoya dasturlarini moliyalashtirishda manzillilik tamoyilining ahamiyati ham alohida e'tiborga loyiq. Aholining kam ta'minlangan, mehnatga layoqati cheklangan va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga muhtoj qatlamlariga ajratiladigan mablag'lar haqiqiy ehtiyojlar asosida taqsimlanishi moliyalashtirish samaradorligini oshirishning asosiy omillaridan biridir. Ijtimoiy yordamning manzilliligini ta'minlashda oilalarning daromad darajasi, mehnatga layoqatli a'zolari soni, bandlik holati, yashash sharoiti va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarni kompleks hisobga olish talab etiladi. Bunda raqamli ma'lumotlar bazalaridan foydalanish, idoralararo axborot almashinuvini rivojlantirish va ijtimoiy yordam oluvchilarning holatini muntazam qayta baholash budjet mablag'laridan foydalanishning shaffofligini kuchaytirishi mumkin. Ayni paytda raqamlashtirish jarayonida ma'lumotlarning to'g'riligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyati cheklangan fuqarolarning manfaatlarini ta'minlash muhimdir.

Xalqaro tajribalar bilan qiyoslash shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishning samarali tizimi o'rta muddatli budget rejalashtirish, dasturiy budgetlashtirish, mustaqil moliyaviy nazorat va natijadorlik monitoringining o'zaro uyg'unlashuviga asoslanadi.

Xalqaro valyuta jamg'armasi va Jahon banki tadqiqotlarida ijtimoiy xarajatlarning yetarliligi, samaradorligi va uzoq muddatli fiskal barqarorligini birgalikda ta'minlash zarurligi asoslab berilgan. Ushbu yondashuvlarni O'zbekiston sharoitida qo'llashda davlat ijtimoiy dasturlarini kamida uch yillik moliyaviy istiqbol asosida rejalashtirish, har bir dastur uchun aniq natijadorlik indikatorlarini belgilash va mablag'larning o'zlashtirilish darajasini erishilgan ijtimoiy natijalar bilan bog'lash muhim hisoblanadi.

Shuningdek, davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish istiqbolli yo'nalishlardan biri sifatida baholanadi. Davlat budjeti mazkur dasturlarning asosiy moliyaviy manbasi bo'lib qolishi bilan bir qatorda, ayrim ijtimoiy infratuzilma loyihalarida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan, xalqaro moliya institutlarining imtiyozli moliyaviy resurslaridan, ijtimoiy investitsiyalar va nodavlat tashkilotlarining tashabbuslaridan foydalanish imkoniyatlari mavjud. Biroq qo'shimcha moliyalashtirish manbalarini jalb etishda davlatning uzoq muddatli moliyaviy majburiyatlari, loyihalarning iqtisodiy maqsadga muvofiqligi va aholining ijtimoiy xizmatlardan teng foydalanish huquqi ustuvor mezonlar sifatida hisobga olinishi zarur.

Ayniqsa, ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya kabi yo'nalishlarda moliyalashtirish manbalarini kengaytirish davlatning asosiy ijtimoiy majburiyatlarini xususiy sektorga to'liq o'tkazishni anglatmasligi lozim.

Tadqiqot doirasida aniqlangan yana bir muhim masala hududlar kesimida ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish ehtiyojlarining bir xil emasligi bilan bog'liq. Hududlarning demografik tarkibi, iqtisodiy rivojlanish darajasi, bandlik imkoniyatlari, kambag'allik ko'rsatkichlari va ijtimoiy infratuzilma bilan ta'minlanganlik darajasi o'rtasidagi tafovutlar moliyaviy resurslarni taqsimlashda tabaqalashtirilgan yondashuvdan foydalanish zarurligini ko'rsatadi. Shu sababli mahalliy budgetlarning ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishdagi imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, budgetlararo transfertlarni hududlarning obyektiv ehtiyojlari asosida taqsimlash tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv ijtimoiy xizmatlardan foydalanishdagi hududiy tafovutlarni kamaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Mazkur tadqiqot natijalarining muhim ilmiy jihati davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish samaradorligini baholashda moliyaviy, iqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlarni o'zaro bog'liq holda qo'llash zarurligi bilan belgilanadi. Bunda moliyaviy samaradorlik ajratilgan mablag'larning maqsadli va tejamkor sarflanishini, iqtisodiy samaradorlik resurslardan foydalanish natijasida yuzaga keladigan iqtisodiy manfaatlarni, ijtimoiy samaradorlik esa aholining turmush sifati, ijtimoiy himoyalanganlik darajasi va xizmatlardan foydalanish imkoniyatlaridagi ijobiy o'zgarishlarni ifodalaydi. Ushbu mezonlarning birgalikda qo'llanilishi davlat ijtimoiy dasturlarining haqiqiy natijadorligini nisbatan to'liqroq baholash imkonini beradi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalarini talqin qilishda ayrim metodologik cheklovlarni hisobga olish lozim.

Xususan, 2021–2025-yillardagi xarajatlar dinamikasi nominal ko'rsatkichlar asosida o'rganilganligi sababli inflyatsiya, aholi sonining o'zgarishi va xizmatlar tannarxining oshishi ta'siri alohida baholanishi zarur. Bundan tashqari, budget xarajatlari to'g'risidagi umumlashtirilgan ma'lumotlar ayrim dasturlar bo'yicha sarflangan har bir so'mning yakuniy ijtimoiy natijasini aniqlash uchun yetarli emas. Shu sababli kelgusidagi tadqiqotlarda hududlar va alohida dasturlar kesimida batafsil ma'lumotlardan foydalanish, ijtimoiy xarajatlarning real o'sish sur'atlarini hisoblash hamda moliyalashtirish hajmi bilan kambag'allik, bandlik va ijtimoiy xizmatlar sifati o'rtasidagi bog'liqlikni ekonometrik usullar asosida baholash maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash, aholi turmush farovonligini oshirish, kambag'allikni qisqartirish va inson kapitalini rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda ijtimoiy yo'naltirilgan budget siyosatining izchil amalga oshirilishi natijasida ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, pensiya ta'minoti va bandlik dasturlariga ajratilayotgan moliyaviy resurslarning nominal hajmi sezilarli darajada kengaydi. Xususan, 2021–2025-yillarda davlat budgetining ijtimoiy xarajatlari 92,01 trln so'mdan 180,43 trln so'mga yetgani mamlakatda ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqot davomida moliyalashtirish hajmining ortishi ijtimoiy dasturlar natijadorligining mutanosib ravishda yaxshilanganini anglatmasligi, budget mablag'laridan foydalanish samaradorligini baholashda yakuniy ijtimoiy natijalarni hisobga olish zarurligi aniqlandi.

Tahlil natijalariga ko'ra, davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirishda mavjud asosiy masalalar budget resurslarini hududlar va ijtimoiy guruhlar o'rtasida oqilona taqsimlash, moliyaviy rejalashtirishning aniqligini oshirish, dasturlar ijrosini samarali monitoring qilish hamda xarajatlarning ijtimoiy natijadorligini baholash mexanizmlarini takomillashtirish bilan bog'liqdir.

Xususan, 2025-yilda ijtimoiy xarajatlarni moliyalashtirish rejasining 97,8 foizga bajarilgani umumiy moliyaviy ijro darajasi yuqori ekanligini ko'rsatsa-da, ayrim dasturlar kesimida rejalashtirilgan mablag'lar bilan amaldagi xarajatlar o'rtasida tafovutlar mavjudligi aniqlangan. Bu holat moliyaviy resurslarni rejalashtirishda ijtimoiy ehtiyojlar, dasturlarning amalga oshirish imkoniyatlari va yakuniy natijadorlik ko'rsatkichlarini chuqurroq hisobga olish zarurligini asoslaydi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish yuzasidan bir qator ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi. Birinchidan, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishda natijaga yo'naltirilgan budgetlashtirish mexanizmlarini kengaytirish, har bir dastur bo'yicha aniq, o'lchanadigan va ijtimoiy samaradorlikni ifodalovchi maqsadli indikatorlarni belgilash maqsadga muvofiqdir. Ikkinchidan, ijtimoiy xarajatlarni rejalashtirishda hududlarning demografik tarkibi, kambag'allik darajasi, iqtisodiy salohiyati va aholining ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlarini hisobga oluvchi tabaqalashtirilgan moliyalashtirish tizimini rivojlantirish zarur.

Uchinchidan, ijtimoiy yordam dasturlarining manzilliligini kuchaytirish, yagona elektron axborot tizimlari orqali mablag'larning taqsimlanishi va sarflanishini monitoring qilish hamda moliyaviy nazoratning shaffofligini oshirish muhim hisoblanadi.

Davlat ijtimoiy dasturlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirishning asosiy ustuvorligi budget mablag'lari hajmini oshirish bilangina cheklanmasdan, mavjud moliyaviy resurslardan maksimal ijtimoiy natija olishga qaratilgan samarali boshqaruv mexanizmini shakllantirishdan iboratdir. Taklif etilgan chora-tadbirlarning amaliyotga tatbiq etilishi budget resurslaridan foydalanishning maqsadliligi va shaffofligini oshirish, ijtimoiy dasturlarning manzilliligini kuchaytirish, hududlar o'rtasidagi ijtimoiy tafovutlarni kamaytirish hamda davlatning ijtimoiy majburiyatlarini uzoq muddatli moliyaviy barqarorlik asosida bajarishga xizmat qilishi mumkin. Natijada O'zbekistonda ijtimoiy yo'naltirilgan davlat moliyasini boshqarish tizimini rivojlantirish, aholi farovonligini oshirish va barqaror ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlash uchun mustahkam iqtisodiy asoslar yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. International Labour Organization (ILO) (2024) *World Social Protection Report 2024–26: Universal Social Protection for Climate Action and a Just Transition*. Geneva: International Labour Office.
2. International Monetary Fund (IMF) (2024) *Operational Guidance Note for IMF Engagement on Social Spending Issues*. IMF Policy Paper No. 2024/022. Washington, DC: International Monetary Fund.
3. Musgrave, R.A. (1959) *The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy*. New York: McGraw-Hill.
4. OECD/KIPF (2024) *Addressing Inequality in Budgeting: Lessons from Recent Country Experience*. Paris: OECD Publishing.
5. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2022) *Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budgetlarining 2021-yil ijrosi yuzasidan hisobot*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining rasmiy hisobotlar arxivi.
6. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2023) *Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budgetlarining 2022-yil ijrosi yuzasidan hisobot*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi.
7. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2024) *Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budgetlarining 2023-yil ijrosi yuzasidan hisobot*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi.
8. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2025) *Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budgetlarining 2024-yil ijrosi hisoboti*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi.
9. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2026) *Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalari budgetlarining 2025-yil ijrosi hisoboti*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi.

10. O'zbekiston Respublikasi (2024) *2025-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to'g'risida*. 2024-yil 24-dekabrda O'RQ-1011-sonli Qonun. Toshkent: Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2023) *Aholiga sifatli ijtimoiy xizmat va yordam ko'rsatish hamda uning samarali nazorat tizimini yo'lga qo'yish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar to'g'risida*. 2023-yil 1-iyundagi PF-82-sonli Farmon. Toshkent: Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
12. Papa, J., Hamdamov, H., Sukhova, A., Novikova, M., Yusupov, K. and Aliev, U. (2020) *An Assessment of the Social Protection System in Uzbekistan: Based on the Core Diagnostic Instrument (CODI)*. Moscow and Tashkent: International Labour Organization, UNICEF and World Bank.
13. Stiglitz, J.E. and Rosengard, J.K. (2015) *Economics of the Public Sector*. 4th edn. New York: W.W. Norton & Company.
14. UNICEF (2024) *Situation Analysis of Children and Adolescents in Uzbekistan*. Tashkent: United Nations Children's Fund.
15. World Bank (2022) *Uzbekistan Public Expenditure Review: Better Value for Money in Human Capital and Water Infrastructure*. Washington, DC: World Bank.
16. World Bank (2025) *State of Social Protection Report 2025: The 2-Billion-Person Challenge*. Washington, DC: World Bank.